

Bijbelcafé ‘De Zoektocht’ 13 maart 2019

Woorden worden een verhaal van leven en dood: De vier evangeliën

Jurjen Zeilstra, Hilversum

1 Inleiding

Evangelieën worden heel vaak lukraak door elkaar heen gelezen en gebruikt. Maar ieder evangelie heeft een heel eigen sfeer en een eigen visie op Jezus, een eigen boodschap ook. Ze zeggen echt niet precies hetzelfde. De evangeliën zijn geen biografieën van Jezus zoals wel eens wordt gedacht. Ook is het project eind 19^e, begin 20^e eeuw om de historische Jezus achter de evangeliën te reconstrueren (*Leben Jesu Forschung*) ten diepste mislukt, ook al zijn er nog altijd pogingen daartoe (bijv. J.P. Meier, *A Marginal Jew, Rethinking the Historical Jesus*, vgl E.P. Sanders). Wij hebben vier door de kerk gecanoniseerde interpretaties van Jezus, wie daarachter terug wil gaat al gauw erg hypothetisch te werk. Als feiten kunnen worden beschouwd:

Opgroeien Nazareth, die, na gedoopt te zijn door Johannes de Doper, optredend als ongeleerd spreker in Galilea, gezag ontwikkelt en door leerlingen wordt vereerd en gevolgd. Deze Jezus komt in conflict met de Joodse autoriteiten, wat zich toespitst na zijn optreden in de tempel, wordt gevangen genomen, veroordeeld door de Joodse Raad en overgedragen aan Pilatus, de Romeinse landvoogd, die hem laat kruisigen. Zijn leerlingen geven het niet op en blijven hem vereren, nu als de opgestane. Zij vormen een aparte Joodse secte, die open staat voor Jezusvolgers uit de heidenen en die na verloop van tijd een eigen leven (in vele varianten) gaat leiden: de kerk, die zich in de ogen van de Romeinen als een Oosterse mysterie cultus ontwikkelt.

De behandelde periode van het evangelie (letterlijk: *goede boodschap*) is, op een enkele uitzondering na, globaal de laatste drie jaar van zijn leven, de periode waarin hij optreedt in het openbaar. Het zijn wel series vertellingen die vaak zijn opgebouwd rondom een overgeleverd Jezuswoord, een bepaalde handeling van Jezus, of een bepaalde ontwikkeling in het leven van Jezus en die een bepaald verkondigend doel dienen. Het zijn dus series ‘narratieven’ (vertellingen), die heel verschillend van een introductie zijn voorzien, maar alle vier uitlopen (dat hebben ze gemeen) op de kruisiging en opstanding van Christus, met daaraan gekoppeld een zendingsopdracht aan de leerlingen. Zoals de beschrijving van het leven van Socrates door Plato in diverse dialogen uitloopt op diens martelaarsdood, zo lopen de evangeliën uit op de kruisiging. Dat is een *thanatografie*. (Grieks: *thanatos* betekent de dood). De schrijver kent dus de

afloop en beschrijft al het voorafgaande in dat licht. Het verschil met Plato's beschrijving van Socrates is natuurlijk dat de evangelisten niet de dood, maar de wederopstanding als focus in gedachten hebben.

Onderscheid wordt gemaakt tussen de drie synoptische (chronologisch overzicht gevende) evangeliën Matteüs, Marcus en Lucas, waarbij Marcus het oudste en meest eenvoudige evangelie is, Matteüs en Lucas gebruik maken van Marcus en ander bronnenmateriaal (dat zij deels delen, elk heeft ook 'Sondergut'). Lucas is deel 1 van een tweeluik; deel 2 (vorige keer behandeld) is Handelingen der Apostelen. Het Johannesevangelie, het jongste, staat op zichzelf. Het is thematisch van opzet, kent heel andere (eigen) verhalen en een eigen Christologie (visie op Jezus Christus).

2 Markus

Staat het dichtst bij het leven van de historische Jezus van Nazareth, gebaseerd op mondelinge bronnen, maar zelf geen leerling of ooggetuige. Markus is goed op de hoogte van leefwereld, gebruikt veel semitische woorden. Doorgaans wordt aangenomen dat Markus meereisde naar Rome met Petrus en dat hij het evangelie heeft geschreven kort na diens (martelaars)dood, in de jaren 60, in ieder geval nog vóór de val van Jeruzalem (70 na Chr.). Dat is tijdens of kort na de vervolgingen onder keizer Nero. De specifieke vraagstelling van Markus is naar de identiteit van Jezus, waarbij de gesuggereerde antwoorden in de spanning staan van dood en opstanding. Het antwoord is dat de identiteit van Jezus samenviel met de functie van zijn bestemming. Slechts God en demonen weten vanzelf wie Jezus is. Mensen ontdekken dat pas als de weg van Jezus op aarde is voltooid en door eigen deelneming in het verhaal. Tot dan toe is zijn identiteit als Zoon van God een verborgen, maar urgent geheim. Er is haast: 'terstond' is een geliefd woord van Markus.

De indeling van het Markusevangelie wordt gestructureerd door telkens op een optreden van Jezus en discipelschap telkens weerstand te laten volgen. Typerend: 9, 2-8 Verheerlijking op de Berg (Transfiguratie): Leerlingen zijn niet in staat te begrijpen wat er gebeurt en wat Jezus bedoelt.

Boek I: 1,1 – 3,6: Verschijning van Jezus; prediking Koninkrijk Gods; weerstand

Boek II: 3,7 – 6,6: Jezus treed op in Galilea; weerstand

Boek III: 6,7 – 8,21: Jezus en de leerlingen onderweg; weerstand

Boek IV: 8,22 – 10,52: Jezus geneest blinden illustratief voor het ware discipelschap

Boek V: 11,1 – 16,8 Jezus in Jeruzalem (slechts één maal!), kruisiging, opstanding, verwarring, open eind, het verhaal moet nog worden

afgemaakt: door de lezer. In de oudste versie van het evangelie was er geen verschijningsverhaal van de opgestane Heer
Later toegevoegd slot (beantwoording): 16, 9-20: De Heer verschijnt en het goede nieuws wordt verteld

Het Markusevangelie heeft geen kerstverhaal. Johannes de Doper staat voorop en geeft de sleutels tot het begrip van de lezer. Hij staat figuurlijk in de schoenen van de grote profeet Elia, die moet komen om de weg te bereiden voor de messias (Mk. 1,6 en 2 Kon. 1,8). Johannes de Doper is historisch en wordt ook genoemd door Flavius Josephus (*Joodse Oudheden*, 18,5,2)

De verteltechniek van Markus wordt wel *intercalation* genoemd: vaak zijn er twee verhalen vervlochten die elkaar uitleggen, bijv. de onvruchtbare vijgenboom, Mk.11, 12-14 en 20-21 en de tempelreiniging, Mk.11, 15-19. Verder typerend: gelijkenissen met landelijke motieven; openbare en privé uitleggingen door Jezus; voorzeggingen van het lijden die niet begrepen worden (8,31-9,8; 9,30-41; 10,33-45) Gaandeweg groeit bij de lezer het inzicht dat de man uit Nazareth de Christus is (Zoon van God 1,11; Christus 8,29-30; Zoon des Mensen in lijden en komende glorie 2,10, 8,31, 14,62; koning hs.15). Er is in het Markusevangelie een geheim. Jezus zelf beveelt het niet bekend te maken. De leerlingen zijn voortdurend in verwarring en vragen zich af wie hij toch is (bijv. Mk.4,41). Tenslotte vlucht iedereen wanneer het echt spannend wordt (14,50). Fascinerend is de jonge man die alleen een linnen kleed aan heeft en naaktwegvlucht bij de arrestatie van Jezus (14, 51-52); in 16, 5-7 zit een in het wit geklede jongeman in het graf. Hij verkondigt dat Jezus is opgewekt. Wie is dit: Markus? De ideale lezer als identificatiefiguur? Het doel van het evangelie wordt onderstreept: waarnemers worden deelnemers.

Jezus lijkt bij Markus te beginnen als exorcist (demonenuitdrijver), hij ontwikkelt zich in de loop van het evangelie als Godegezonden wijsheidsleraar. Dwars door alles heen loopt een sterke ironie: De Zoon van God komt om Gods volk te redden, maar wordt verworpen en gedood door de mensen die hij wilde redden. In allerlei verhalen wordt dit uitgewerkt, bijv. genezing van de man op de sabbat (3, 1-6).

3 Matteüs

Het Matteüsevangelie laat zich typeren als het meest spectaculaire en langste evangelie. Bijvoorbeeld bij het sterven van Jezus scheurt niet alleen de voorhang in de tempel, maar er is ook een aardbeving en doden worden opgewekt en verschijnen. (Mt.27, 51-53) Ook de opstanding wordt bont geschilderd. Er wordt door de schrijver een kritische houding aangenomen tegenover Joden, bijv. in de gelijkenis van de onrechtvaardige pachters (Mt.21, 33-46, i.z. 43 De wijngaard wordt afgenomen en aan een ander volk 'ethnos' gegeven, basis voor veel later

antisemitisme, de Joden worden immers verworpen). De heidenvolken worden gepresenteerd als object van heil. Dat begint al met het perspectief dat Matteüs kiest voor zijn ‘kerstverhaal’ (te lezen als een proleptisch passieverhaal, een vertelling die vooruit wijst naar wat gaat komen): De wijzen uit het Oosten representeren symbolisch de hoogste wijsheid van de volken die Jezus aanvaardt en eert. Centraal staat bij Matteüs (zijn naam betekent ‘leerling’) de Bergrede, hoofdstuk 5-6, als een nieuwe Mozes, maar eigenlijk een verkondigend God, brengt Jezus een nieuw wetsverstaan inclusief naar de andere volken. Er is veel vervulling van Oudtestamentische profetische beloften. De structuur is die van een literaire kathedraal (verbale architectuur; getalspatronen; kruisreferenties; geografische patronen (Bethlehem; Egypte; Judea; Galilea; Nazareth; Kapernaüm; Meer van Galilea; Judea; Jeruzalem; Galilea); herhalingsformules) met vele overlappingsen en uitbouwttjes. Hs. 11-13 staan centraal als chiasme daaromheen gespiegeld. Inclusie: Immanuel (1,23) bij de aanvang correspondeert met ‘Ik ben met u’ (28,10) op het slot. De ware zoon van Israël is Gods Zoon (2,15). Hij wordt verworpen door zijn eigen volk.

Vijfmaal is er een deel narratief dat wordt gevolgd door een betoog.

Proloog: 1-2 (Mt. als enige: ‘Spirituele stamboom’ van vervulling: 3x14 (=David) generaties met verrassingen (vreemde vrouwen!))

Boek I: 3,1 – 7,29 (narratief 3,1-4,25; betoog 5,1-7,29): Bergrede, nieuwe wetsvervulling

Boek II: 8,1 – 11,1 (narratief 8,1-9,34; betoog 9,35-11,1): Legitimerende wonderen en discipelschap

Boek III: 11,2 – 13,52 (narratief 11,2-12,50; betoog 13,1-52) Tegenstand Farizeeën / Joden

Boek IV: 13,53 – 18,35 (narratief 13,53-17,27; betoog 18,1-35) Accent op Petrus en de Kerk (enige plaats in evangeliën waar woord *ecclesia* voorkomt); voeden met brood (Grieks: *artos*) van 5000 via leerlingen

Boek V: 19,1 – 25,46 (narratief 19,1-23,35; betoog 24,1-25,46) Reis naar Jeruzalem, botsing met autoriteiten, Koninkrijk van God in het geding

Climax: 26-28: kruisdood door Joden en opstanding, Judas, priesters en Pilatus getuigen tegen wil en dank, ‘Gij zegt het’

Belangrijke vraag: Schrijft Matteüs vóór of na de breuk tussen de kerk en de synagoge? Matteüs is in ieder geval heel probleembewust, hij is tot in de details op de hoogte van Joodse regelgeving maar schijnt er zelf niet aan te hechten en hij zet de Joden als collectief op afstand (i.t.t. wat Paulus doet in Romeinen 9 waaruit grote liefde spreekt voor het Joodse volk). Bij Matteüs roept heel het volk bij Pilatus om het bloed van Christus. Bij het slot (28,15) is er geen aparte rol meer voor het Jodendom. De meeste geleerden nemen aan dat Matteüs schrijft vanuit een perspectief dat recent maar definitief heeft gebroken met de synagoge. Kerkvader Ignatius van Antiochië (70-117) is de eerste die het

Matteüsevangelie citeert. Matteüs is zeer waarschijnlijk niet Levi de tollenaar zoals wel eens is gedacht. (Hij steunt zelf zwaar op Markus o.a. voor het verhaal van Levi en Markus was, zoals de kerkvaders al aannamen geen ooggetuige/tijdgenoot van Jezus. Mk. 2, 13-17 // Mt. 9, 9-13)

Er vallen zes belangrijke thema's bij Matteüs te onderscheiden: Christologie (Jezus leert met gezag en corrigeert misvattingen; hij is de langverwachte 'Zoon des mensen' Daniël 7, 13-14); Verkondiging van het Koninkrijk der hemelen loopt uit op een hoge *ecclesiology*: God roept mensen samen; Heilsgeschiedenis (alle volken); Kerk, maar wat is dat bij Matteüs? (16-18); Discipelschap (12, 46-60); Moraliteit (*dikaïosunè*, gerechtigheid), de wet, niet afgeschaft, maar geestelijk gaan lezen (15, 1-20 en 5, 21-30). *Gulden regel*: Alles nu wat gij wilt, dat u de mensen doen, doet gij hun ook aldus: want dit is de wet en de profeten. (Mt.7,12) Dit is ethiek. Vgl. Eerste Categorisch Imperatief Immanuël Kant.

Het Matteüsevangelie is waarschijnlijk ontstaan 80-90 na Chr. te Antiochië (destijds hoofdstad van Syria, hellenistische *melting pot*, stad met grote Griekstalige Joodse gemeenschap), waar de christelijke kerk heel snel groeide met vele gelovigen uit de heidenen rondom een joodschristelijke kern. Hier werden Jezusvolgers voor het eerst christenen genoemd (Hand.11,26). De aanleiding het evangelie te schrijven is dus een jonge hellenistische pluriforme geloofsgroep in overgang, bezig kerk te worden. Het doel van het evangelie is deze groep door een krachtige boodschap (*kèrugma*) op grond van het heilsgebeuren in Christus als geloofsgemeenschap te vormen, zodat er een rite omheen kan ontstaan en de gedachtenis gekoesterd wordt: liturgie. Paulus staat hiervoor open en wil zo weinig mogelijk Joodse gebruiken handhaven die als hindernis zouden functioneren. Petrus staat in het midden en wordt in het Matteüsevangelie met de sleutelmacht nadrukkelijk op een voetstuk geplaatst (Mt.16, 18-19). Jacobus leider van de kerk van Jeruzalem wil veel Joodse gebruiken handhaven. Compromis is nodig. (Vgl. Handelingen 15, Apostelconvent) Accentverschuiving van uiterlijke regelgeving naar hoge ethische moraal, zoals in de Bergrede.

4 Lucas

Het tweeluik Lucasevangelie-Handelingen is het scharnier van het hele Nieuwe Testament (25%). Het verhaal van Lucas is wat wel genoemd wordt de (verklarende) etiologische mythe waarop het hele heidenchristendom zijn legitimatie vindt tot op de dag van vandaag. Naar eigen zeggen is Lucas, waarschijnlijk een metgezel van Paulus ('wij'), de historicus onder de evangelisten. Hij is geïnteresseerd in causaliteit, chronologie en ooggetuigen. Hij beweert expliciet zorgvuldig onderzoek te hebben gedaan om zijn geïdealiseerde lezer, 'Theofilus', een ontwikkelde hellenist, Romein of Griek te kunnen overtuigen. Lucas is een typische apologeet (uitlegger, verdediger) en geeft een theodicée (Godsverschoning), hij wil zijn toehoorders innemen voor

Jezus en mogelijke misverstanden wegnemen. Vorige keer zagen we dat Lucas een tweeluik schrijft: deel 1 het Lucasevangelie (gaat naar Jeruzalem toe); deel 2 Handelingen der Apostelen (gaat van Jeruzalem uit). Inclusie: Wat de keizer onbedoeld met zijn volkstelling losmaakt, komt bij de keizer terecht door toedoen van Paulus. Als we zouden stellen dat Lucas historicus was, bedoelen we naar de normen van de tijd. Hij neemt het niet zo nauw met de feiten als wij in onze tijd van een historicus zouden verwachten (bijv., volkstelling Quirinius Lucas 2 onjuist geplaatst). Heel de kerstgeschiedenis en het verhaal van de jonge Jezus in de tempel staan bol van de symboliek en hebben vooral ‘prosopografische’ (biografische benadering waarbij enkeling representatief wordt geacht voor groep) en vooraf schaduwend waarde, wat in die tijd heel gebruikelijk was. In de jonge jeugd van helden spelen zich taferelen af, waarin men de grootheid van de volwassen man kan herkennen (vgl; Alexander en Augustus).

De belangrijkste bron voor Lucas is Markus, die hij vrij nauwkeurig volgt, maar als hij dat nodig vindt ook wel eens verbetert. Daarnaast maakt hij gebruik van mondelinge bronnen, de LXX-tekst van het OT, en verloren gegaan schriftelijk materiaal Q. Als het evangelie de wereld ingaat wordt het steeds ‘Griekser’ van karakter en stijl (vgl. toespraken door evangelist Lucas, zoals die van Petrus in Handelingen 2, als samenvatting van waar het om gaat gecomponeerd en in de mond gelegd aan hoofdpersonen! zgn. *prosopopoeia*, ‘writing in character’, Vgl. veldheertoespraken bij Thucydides, *Peloponnesische Oorlog*).

Thema: God is trouw en bezoekt zijn volk in de persoon van Jezus met het doel om te redden. Hij zendt zijn knecht eerst in zwakte, dan in kracht; zijn leerlingen staan in zijn gezag. Onvermijdelijk leiden de reacties op de komst van Gods knecht tot verdeeldheid (‘zwaard door de ziel van Maria’). Typisch voor Lucas: *infancy account*, kerstverhaal, in de vorm van haggadische (vertelling) midrash (uitkomst van een speurtocht). Lucas maakt scherp onderscheid (i.t.t. Matteüs) tussen het Joodse volk en zijn leiders, die de dood van Jezus op hun geweten hebben. De Romeinen worden bij Lucas gespaard, hun leider is slechts een werktuig (apologetisch gewiekt).

Het Lucasevangelie staat bekend op het grote percentage *Sondergut*, dat zijn verhalen die niet voorkomen bij de andere evangeliën, in totaal wel zo’n 45%. Bijv. beloften bij de geboorte van Johannes de Doper; visitatie Maria aan Elisabeth; geboorte van de Doper; Kerstverhaal met herders van Efrata; getuigenis van Simeon en Hanna in de tempel; twaalfjarige Jezus in de tempel; uitgebreide uitwerking tollenaars en zondaars; gelijkenissen van verloren en gevonden worden: schaap, verloren munt, verloren zoon; Barmhartige Samaritaan; rovers aan het kruis; Emmaüsgangers; de dankbare Samaritaan (17, 11-19); bijzondere visie op vrouwen ook als leerlingen, 2,19; 2,34; 8, 1-3.

5 Johannes

Iedereen die het Johannesevangelie goed leest kan zien dat het een eigen, heel andere (meer mystieke? dualistische) traditie vertegenwoordigt dan de andere drie (synoptische) evangeliën. De stijl is direct en bedrieglijk eenvoudig. Heel knap wordt de spanning opgebouwd. Belangrijk centraal thema: dienende (naasten)liefde: *agapè*, vgl. hs.15. Het Johannesevangelie is gnostiek beïnvloed, is zelf gnostiek of gebruikt opzettelijk begrippen die met de gnostiek corresponderen. In de gnostiek is de duale structuur belangrijk: mensen zitten als het ware in het lichaam gevangen, verlangen naar verlossing, van hun wezen, hun ziel. In het Johannesevangelie komen veel duale beelden voor: woord-vlees; licht-donker; binnen-buiten; hoog-laag; waarheid-onwaarachtigheid; weten-niet weten; geloof-ongeloof.

Andere karakteristieken: Het vierde evangelie heeft een heel eigen vocabulaire: Beroemd zijn de zeven 'Ik ben woorden', die invulling lijken te geven op de heilige Godnaam JHWH, 'Ik ben die ik ben': 1. Ik ben het brood des levens (Jh. 6,35 en 48); 2. Ik ben het licht der wereld. (Jh. 8,12); 3. Ik ben de deur der schapen. (Jh. 10,9); 4. Ik ben de Goede Herder. (Joh. 10,11 en 14); 5. Ik ben de opstanding en het leven. (Joh. 11,25); Ik ben de weg, de waarheid en het leven; niemand komt tot de Vader dan door Mij. (Joh. 14,6); 7. Ik ben de ware wijnstok en mijn Vader is de wijngaardenier. (Joh. 15,1) In het Johannesevangelie is Jezus drie maal in Jeruzalem (2,13; 6,4; 13,1). Ook is het moment waarop Jezus gekruisigd wordt anders. Hij sterft op het moment dat de lammeren worden geslacht vóórdat de sabbat begint. Hij is het Paaslam bij uitstek, de leerlingen kunnen dan dus niet samen met hem het Pascha eten. Johannes houdt van dubbele bodems (ironisch en *double entendre*): Zonder het te weten zeggen sprekers de waarheid op een veel hoger niveau dan zij zelf beseffen. Bekendste voorbeeld zijn de woorden van Kajafas: 'Het is goed dat één man sterft voor het gehele volk.' (Jh.18,14) Maar de hele kruisiging wordt ironisch verstaan: vernedering is in werkelijkheid verhoging.

Het is niet duidelijk wie Johannes precies was (Johannes, zoon van Zebedeüs? Johannes presbyter, auteur van Johannesbrieven? Mysterieuze 'discipel die Jezus liefhad' 13,23; 19, 26-27; 20, 1-8; 21,7 en 20-24; of is dit een synoniem voor Nicodemus? Lazarus? Interessant: De 'discipel die Jezus liefhad' staat bijna steeds naast of tegenover Petrus en wordt door de eerste lezers waarschijnlijk als een even waardevolle bron als Petrus beschouwd). Vroege kerkvaders zoals Irenaeus (175/200) hebben hem wel voor een discipel van Jezus gehouden, maar dat is onhoudbaar. Eerder hoort de auteur thuis in gnostiek-christelijke kringen of is hij in gesprek met gnostici. Pas in de 4^e eeuw is de plaats van het Johannesevangelie in de christelijke canon van het NT onomstreden. Datering is rond 100/110 na Chr., niet lang na de breuk kerk-

synagoge. Egypte (vele kopieën)? Oudst bekende NT-tekst op papyrus is van eerste helft 2^e eeuw na Chr. Er zijn verschillende problemen met de grondtekst. Bijv. het verhaal van de overspelige vrouw (Jh.7,53 – 8,11) is later toegevoegd, staat vaak tussen haakjes, beelddrager van heidenchristenen? In Jh.2, 13-22 wordt Christus gepresenteerd als geloofsfocus, vervanger van de verwoeste tempel van Jeruzalem.

Heel opvallend is dat Johannes zich vrij voelt in een *thematische*, niet chronologische opbouw en zich ook van geschiedenis en geografie weinig aantrekt. Typisch voorbeeld: Het moment waarop Jezus gekruisigd wordt anders. Hij sterft op het moment dat de lammeren worden geslacht vóórdát de sabbat begint. Hij is het Paaslam bij uitstek, de leerlingen kunnen dan dus niet samen met hem het Pascha eten.

Ouverture en twee grote delen:

Ouverture: Hymne 1, 1-18: Het Woord (*logos*) dat vlees geworden is
Boek I: 2-12, Boek der tekenen, publiek optreden Jezus Galilea en Judea, te beginnen met de Bruiloft te Kana (uniek voor Johannes); onmiddellijk gevolgd door de tempelreiniging (bij andere evangelisten veel later in het evangelie opmaat naar lijden en sterven, climax: Opwekking van Lazarus, voorafschaduwing opwekking Christus; Wie is Lazarus?

Identificatiefiguur lezer?

Boek II: 13-20, Boek der verheerlijking, discussies met leerlingen over lijden en sterven

Motieven: de *ure* die lang nog niet gekomen is en die tenslotte komt (2,4; 7,30; 8,20; 12,23, 13,1, 17,1); de verheerlijking die God aan zijn Zoon gaat voltrekken (17,1; 7,39; 12,16; 13,31; 17,5)

Typerend: Lange thematische hoofdstukken (vertelling/uitgewerkte redevoering) waarin een theologisch probleem wordt uitgewerkt, bijv. Gesprek met Nicodemus, Johannes 3. Gelijk gaat de oppositie tegen Jezus in een crescendo. Het Johannesevangelie heeft een hoge christologie, Jezus lijkt van meet af aan te weten wat er gebeurt en waar het op uitloopt hij wordt niet in verzoeking gebracht door de duivel en hij wordt niet door God verlaten aan het kruis; Hij belooft de Trooster en bidt het Hogepriesterlijk gebed van voorbede voor de zijnen. De religieuze rechtsgang waarbij Jezus wordt veroordeeld wordt door Johannes heel kort gehouden. Zijn kruisiging is in feite een verheerlijking, een troonsbestijging; maar wie op deze wijze in de heerlijkheid Gods deelt, kan echt dienen: De voetwassing Jh.13; heel opvallend: geen instelling van het Avondmaal bij Johannes (discussie: was hij een anti sacramentalist?); wel bijzondere maaltijden: Kana (hs.2), spijsvermenigvuldiging (hs.6); uitwerking van het beeld van de wijnstok als symbool van verbondenheid en liefde (hs.15) en een wonderbaarlijke visvangst ná de opstanding (hs.21) die uitloopt op een

uitzending van Petrus en de leerlingen bij een maaltijd op de oever van het meer in een verlengd slot. Wonderlijk is de rol van Maria Magdalena: Zij mag hem niet aanraken (d.w.z. moet de lichamelijke gestalte van Christus loslaten) en lijkt daarin een gestalte van de jonge kerk die verder moet zonder tastbare Jezus, zonder tastbare tempel, maar die zelf het levende lichaam van Christus in de wereld zal moeten zijn; Thomas direct daarop wordt uitgenodigd hem aan te raken, maar doet het niet (van twijfel naar geloofsaanvaarding), waarop de opgestane Heer zegt: ‘Zalig zij die niet zien en toch geloven’. In plaats van letterlijke aanraking volgt zijn belijdenis: ‘Mijn Heer en mijn God.’ Thomas is de enige mens in de evangeliën die Jezus direct met God identificeert. Het doel van het Johannesevangelie wordt expliciet verwoord in het eerste slot 20,31: ‘... opgeschreven opdat u gelooft dat jesus de messias is, de Zoon van God, en opdat u door te geloven leeft door zijn naam.’

Gebruik is gemaakt van o.a. Freedman, D.N. (ed.), *The Anchor Bible Dictionary*, 6 Vols., New York/ London 1992.

